
Ersun, Durmuş (2019). "Anadolu Kökenli Heykeltraşlık Eserleri Üzerinde Görülen Himation ve Toga Giysileri". *Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (ASOBİD)*. S. 6, s. 17-39.

ANADOLU KÖKENLİ HEYKELTRAŞLIK ESERLERİ ÜZERİNDE GÖRÜLEN HIMATION VE TOGA GİYSİLERİ* HIMATION AND TOGA CLOTHES SEEN ON ANATOLIAN ORIGIN SCULPTURAL WORKS

Arş. Gör. Dr. Durmuş ERSUN**
Mardin Artuklu Üniversitesi
ersundurmus@gmail.com

Öz

Çalışmada günlük kullanımının dışında statünün bir göstergesi olarak giysilerin Yunan ve Roma Dönemi buluntu örnekleri üzerinden incelenerek ortaya konulması amaçlanmıştır. Buluntuları oluşturan temel materyaller arasında heykeller, kabartmalar, lahitler, mezar stelleri ve mozaikler yer almaktadır. Himation, bir Yunan elbisesidir. Toga ise sadece Roma vatandaşları tarafından giyilebilen bir elbisedir. Toganın Cumhuriyet Dönemindeki formu Yunanların himationu ile oldukça benzerdir. Romalıların bu tipteki togası araştırmacılar tarafından "Pallium/himation Tipinde Toga" olarak isimlendirilmiştir.

* Bu Makale "Anadolu'da Togalı Heykellerin Gelişimi: Tipolojik ve Stilistik Değerlendirme" başlıklı doktora tezinden türetilmiştir. Saha çalışmalarımı kurum burslarıyla destekleyen Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü (2016 Yılı Prof. Dr. Ali Dinçol Araştırma Bursu) ve Türk Amerikan İlmî Araştırmalar Derneği'ne (2017 Yılı George Maxim Anossov Hanfmann) minnettarlığımı ifade etmeyi bir borç bilirim.

** ORCID: orcid.org/0000-0001-9559-8313

Himation ve toga elbiseleri formları bakımından birbirinden ayrılmaktadır. Yunanların himationu dikdörtgen kesime sahipken Romalıların togası dairesel kesimlidir. Türkiye’de bu kapsamda onbir adet pallium tipinde togalı heykel kayıt altına alınmıştır. Kayıt altına alınan örnekler “Pallium A, B ve C” isimleri altında değerlendirilmiştir. Yapılan araştırmalarda Anadolu’da “Pallium A” tipinde bir örnek tespit edilememiştir. “Pallium B” tipinde üç, “Pallium C” tipinde ise beş örnek değerlendirilmiştir. Üç örnek ise gruplandırılmayan örnekler kapsamında ele alınmıştır. Himation ve toganın en erken formu birbirine oldukça yakındır. Bu nedenle tam olarak bir ayrıma varabilmek adına kayıt altına alınan eserlerden yola çıkılarak himation ve toga ayrımı irdelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Toga, himation, Yunan ve Roma Dönemi, Roma heykeltraşlığı, Roma giysileri.

Abstract

In this study, it is aimed to examine the garments by examining the Greek and Roman finds as an indicator of the status outside of daily use. Among the basic materials that the finds are statues, reliefs, sarcophagi, grave steles and mosaics. Himation is a Greek dress. Toga is a dress that can only be worn by Roman citizens. The form of toga is very similar to the Greek himation in the Republican Period. The toga of the Romans was called “Pallium/Himation Type of Toga” by the researchers. Himation and toga are distinguished by their form and cut. While the Greek himation had a rectangular cut, the toga of the Romans was circular. In this context, toga statues of pallium type were recorded eleven examples in Turkey. The recorded samples were evaluated as “Pallium A, B and C”. In the researches, “Pallium A” type sample could not be detected in Anatolia. Three examples were evaluated in “Pallium B” type. Five examples were evaluated in “Pallium C” type. Three sculptures were studied within the scope of non-grouped examples. The earliest form of himation and toga is quite close to each other. For this reason, between himation and toga has been examined based on the works recorded in order to give a complete distinction.

Keywords: Toga, himation, Greek and Roman Period, Roman sculptures, Roman clothes.

Giriş

Pek çok teori insanların vücutlarını örtme ve süsleme motivasyonlarını açıklamaya çalışmıştır. Bu motivasyonun arkasında yatan en temel nedenlerin insanın fiziksel, psikolojik ve sosyokültürel ihtiyaçları olduğu bilinmektedir. Giysiler

başlangıcından bugüne tarihsel süreç içerisinde birikimler ve deneyimler sonucu olarak ortaya çıkarak kültürel devamlılığı sağlayan önemli bir tarihsel değer olarak görülmektedir. Başlangıçta vücudu koruma amacıyla ortaya çıkan giysilere zamanla çeşitli anlamlarda yüklenmiştir. Bu giysiler zamanla kültürel değer ve inanç biçimleriyle şekillenerek farklı toplumlarda renk, biçim, kullanım usulleri ve giyinme üslubuyla çeşitlilik arz ederek karmaşık bir yapıya bürünmüştür. Kökeni Yunanlara uzanan himation temsilleriyle Anadolu'da bağımsız heykeller, kabartmalar, mezar stelleri, lahitler ve mozaikler üzerinde sıklıkla karşılaşılmaktadır (Resim 1-5). Toga, Roma vatandaşlığına sahip kişiler aracılığıyla giyilen bir elbisedir. Toganın kökeni hem antik kaynaklar hem de modern kaynaklarda belirsizliğini korumakla birlikte "Kökleri antik kaynaklara göre Lydia ve Etrüsk geleneğinden gelmekte ya da Peleponnesos üzerinden gelerek Yunan etkileri taşımaktadır" şeklinde aktarılmaktadır (Durugönül ve Dinç, 2017: 93). Augustus Dönemine kadar hem kadınlar hem de erkekler tarafından giyilen elbise İmparator'un yönetim yıllarından itibaren sadece erkekler tarafından giyilmiştir (Goette, 1990: 2; Stone, 2001: 13). Kadınlar ise stola giymiştir. Augustus Döneminin ardından istisnai olarak sadece küçük kız çocukları evlilik çağına gelene kadar toga giymiştir (Gabelmann, 1985: 517). Dikdörtgen bir kesime sahip himation (Latin pallium) günlük yaşamda statü ayırt edilmeksizin her kesim tarafından giyilebilen bir elbisedir (Çizim 2). Buna karşın yarı ya da tam dairesel kesime sahip toga ise sadece Roma vatandaşlığı ayrıcalığına sahip kişiler tarafından giyilebilen bir elbisedir. Bu durumuyla toga Roma vatandaşlığını karakterize etmektedir. Renkler ile statü durumu belirtilmektedir. Yanı sıra ayağa giyilen botlar ve elde taşınan ikonografik unsurlarla heykelleri dikilen şahısların statü durumları vurgulanmaktadır.

MÖ 1. yüzyıldan MS 5. yüzyıl sonlarına kadar 4 farklı toganın varlığı bilinmektedir (Ersun, 2019b: 170-171). Toga'nın ilk tipi Cumhuriyet Döneminden (Niemeyer, 1968: 41; Kockel, 1993: 18); ikinci tipi imparator Augustus Döneminden (Wilson, 1924: 61; Zankler, 1990: 167-168); üçüncü tipi MS geç 2. yüzyıldan (Goette, 1990: 58; Croom, 2000: 41-43; Stone, 2001: 25) ve son çeşidi ise; MS 4. yüzyıl sonundan (Smith, 1999: 178; Goette, 1990: 62)

itibaren takip edilebilmektedir. Her iki elbise hem işlevi hem de kesimi itibariyle birbirinden ayrılmaktadır. Romalıların Cumhuriyet Dönemindeki toga elbisesi Yunan himationu ile oldukça benzerdir. Yayımlanmış eserlerde toga çoğunlukla himation ya da pallium olarak adlandırılmıştır. Bu nedenle konuyla ilgili bir anlam kargaşası yaşanmaktadır. Toga ve himation ayrımı açıklanmaya çalışılmış ve gerek Anadolu gerekse de Anadolu dışından örnekler yardımıyla tarihlendirme önerileri getirilmiştir. Buluntuları oluşturan temel materyaller arasında heykeller, kabartmalar, lahitler, mezar stelleri, ile mozaikler yer almaktadır.

Statüsü olmayan Roma vatandaşları düz beyaz renkli toga giymiştir. Statü sahibi kişilerin elbiseleriye çeşitli renklerle süslenmiştir. Erguvan renkli yakalı toganın senatörler aracılığıyla sıklıkla giyildiği bilinmektedir. Renkli yaka dışında ayağa giyilen botlar ve elde taşınan asa, kitap rulosu, mürekkep hokkası, mendil gibi ikonografik objeler diğer statü göstergeleridir.

1. Pallium Tipinde Togalı Heykeller

Yunanların himationu Latince de pallium olarak isimlendirilmektedir (Hirschmann, 2003: 202). Romalıların bilinen en erken togası Yunanların himation elbisesine oldukça benzerdir. Himation elbisesine benzer togalı heykeller bu nedenle “Pallium Tipinde Togalı Heykeller” başlığı altında değerlendirilmiştir (Goette, 1990: 24; Korkut, 2000: 187; Aybek, 2009: 55, dnp. 194). Pallium tipindeki togalı heykeller için “toga exiqa” (Niemeyer, 1968: 41; Havé-Nikolaus, 1998: 5-6, 11) ya da “manto toga” (Goethert, 1931: 15 vd.; Kleiner ve Kleiner, 1982: 127) terimleri de kullanılmıştır.

Pallium tipi isimlendirilmesinin yanı sıra toga için “Sophokles, Filozof ve Aischines Tipi” gibi adlandırmalar yapılmıştır (Strzygowski, 1901: 58; Morey, 1924: 12). Bu isimlendirmeler Sophokles ve Aischines’in Hellenistik Dönem’deki heykellerinden esinlenilerek yapılmıştır. Strzygowski ve Buschor’un tip adlandırmaları kabul görmemiş olup, adlandırmalar sadece bu üç isimle sınırlı kalmıştır. Toga dairesel kesimiyle himation elbisesinden ayrılmaktadır. Bu nedenle kesimi itibariyle adlandırmalar kabul görmemiştir.

Yunanların himationu¹ dikdörtgen kesimlidir. Buna karşın pallium tipi toga² Romanın Cumhuriyet Döneminde yarı dairesel kesimlidir (Goette, 2012: 23). Verev giyside daireselliği sağlayan bölümdür (Ersun, 2019a: 41). Roma togasını himation elbisesinden ayıran bir diğer kısım eğmeç bölümüdür (Ersun, 2019a: 41). Verevin Latince karşılığı lacinia, eğmecin ise ima togadır (Fejfer, 2008: 197; Smith, 2006: 101). Lacinia, dairesel bir forma sahip olan toga kumaşının her iki köşesine verilen addır (Havé-Nikolaus, 1998: 6; Smith, 2006: 101). İma toga ise, sağ ayağın bilek kısmından sol kolun ön bölümünün üzerine sıkı bir biçimde çekilerek yükselen hattır (Goethert, 1939: 193; Smith, 2006: 101). Burada belirtilen iki bölümle Roma togası Yunanların himation elbisesinden ayrılmaktadır.

Himation Roma Uygarlığının hemen hemen her aşamasında popülerliğini sürdürmüştür. Bieber, elbisenin popülerliğini imparator ve senatörlerin himation tercihleriyle açıklar (Bieber, 1959: 399, 415; 1977: 139). Toganın bu tipi için Yunanların himation elbisesinin Romalılarca model olarak alındığı ve formunda farklılığa gidilerek elbise repertuarına dâhil edildiği fikri öne sürülmüştür (Bieber, 1959: 378; Goette, 1990: 3, 24; Filges, 2000: 108). Toga vücuda iki kez sarılarak giyilen bir elbisedir. Buna karşın himation tek seferde vücuda sarılmaktadır. Himation elbisesinin giyimindeki rahatlığı nedeniyle giysi repertuarına dâhil edilmiş olabileceği vurgulanmaktadır (Hula, 1895: 2; Bieber, 1959: 415).

Pallium tipindeki togalı heykellerin üç temsili bilinmektedir. Bunlar sağ kolun elbiseyle askıya alındığı ya da alınmadığı ve

¹ Himation: Arkaik Dönemden başlayarak Yunan kadın ve erkeklerinin bedenlerine sardıkları bol dökümlü uzun giysidir. Romalılar tarafından da giyilmiştir. Dikdörtgen biçimli himation genellikle beyaz yünlü kumaştan yapılmakla birlikte, kadınların kullandığı türleri renkli ipek ya da pamuklu kumaştan olabiliyordu: Karatağ, 2013: 187.

² Toga: Roma vatandaşlığının karakteristik bir işareti olan toganın düz kenarı arka taraftan sol omuz üstüne yerleştirilir, uzunluğunun üçte biri kadarıyla sol kolla tutulacak biçimde togayı giyenin önüne sarkmasına özen gösterilirdi. Sonrasında toganın düz kenarının sırt tarafında kalan bölümü yukarı gelecek, yuvarlak bölümü sağ bacağı kadar incek biçimde sırta dolanır, sağ kol altından geçirilip yine sol omuz üstünden geri atılır ve oradan aşağı sarkıtılarak giyimi gerçekleştirelirdi: Hurschmann, 2002: 654.

sinusun eklendiği örneklerdir (Ersun, 2019a: 55). “Anadolu’da Togalı Heykellerin Gelişimi: Tipolojik ve Stilistik Değerlendirme” projesi adı altında 52 Arkeoloji Müzesi’nde bilimsel inceleme ve gözlemede bulunulmuştur (Ersun, 2019a). Anadolu’da sağ kolun serbest kaldığı “A” tipinde örneğin tespiti yapılamamıştır. Buna karşın ise Pallium B tipinde sol kolun askıya alındığı 3 heykel tespit edilmiştir. (Resim 7-9). Pallium C tipinde ise, 5 örnek araştırmaya dâhil edilmiştir (Resim 10-14).

1.1. Pallium A Tipi (Çizim 1)

Pallium tipinde toğanın iki bölümü bulunmaktadır. Bunlar sırasıyla, balteus ve lacinia şeklindedir. Togalı heykellerde sağ kolun serbest kaldığı örnekler “Pallium A” olarak isimlendirilmiştir. Bu tipin en erken örneklerinden birisi Floransa Arkeoloji Müzesinde sergilenen Aulus Metellus bronz togalı heykelidir (Niemeyer, 1968: 41; Dohrn, 1968). Aulus Metellus heykelinde (Resim 6) balteus sağ kalçadan sol omuza diyagonal bir biçimde uzanmıştır ve sağ kol ise yukarı doğru elbiseden serbest bir şekilde hareket etmiştir. Aulus Metellus benzeri “Pallium A” tipinde bir örneğin Anadolu araştırmalarında şu ana kadar tespiti yapılamamıştır.

1.2. Pallium B Tipi (Çizim 3)

“Pallium B” grubundaki örneklerde sağ kol elbiseyle askıya alınmıştır. Askıya alınan sağ kol elbise altında konumlandırılmıştır. Yarı dairesel kesime sahip kumaşta bu tip de balteus ve lacinia bölümlerinin kullanılmasıyla elbiseye olağan şekli verilmektedir. Magnesia ad Maeandrum (Resim 7), Thyateira (Resim 8) ve Metropolis (Resim 9) antik kentlerinden üç örnek bu gruba girer.

Magnesia ad Maeandrum Prytaneion’u pallium tipindeki togalı erkek heykeli (Resim 7) EİD’ne tarihlendirilmiştir (Humann ve diğ. 1904: 210; Linfert, 1976: 38, dnp. 84; Kreikenbom, 1992: 144). Linfert, Prytaneion da bulunan bugün İzmir Arkeoloji Müzesinde sergilenen bir diğer togalı heykel ile eseri karşılaştırmış ve teknik olarak aynı çalışma atölyesinin ürünü olduğunu belirtmiştir (Linfert, 1976: 38, dnp. 84). Kreikenbom, Linfert’in düşüncesinin gerçeği yansıtmadığı teknik ve stilistik olarak her iki eserin aralarında büyük farklılıklar olduğunu

belirtmiştir (Kreikenbom, 1992: 144). Goette, pallium tipinde betimlenen togalı heykellerin MÖ 1. yüzyılın 1. çeyreğinden Augustus Dönemine kadar anıtlarda sergilenen heykeltıraşlık eserleri ile paralel bir şekilde takip edilebildiğini vurgulamıştır (Goette, 1990: 24). Bu ilişki ışığında Ephesos Memmius Anıtı togalı erkek heykeliyle Magnesia ad Maeandrum togalı araştırmacı tarafından aynı grupta değerlendirilmiştir (Goette, 1990: 112, no. 118, lev. 3,6). Magnesia ad Maeandrum heykeli tipolojik ve stilistik olarak Ephesos Memmius Anıtı togalı kabartmasıyla benzer özellikler sergilemektedir. Sol bacağın sabit; buna karşın sağın hareketli olduğu dönemin örneklerinde ayak hareketine bağlı olarak elbise gerilmiştir. Bu gerilmeye bağlı olarak vücudun alt kısmından gövdenin ortasına doğru birbirine yay çizen kıvrımlar oluşmuştur. Her iki togalı heykelde söz konusu kıvrım düzenlemesi oldukça birbirine yakındır. Anadolu dışında Augustus Dönemine tarihlendirilen İtalya Bergamo togalı erkek heykeli (Linfert, 1976: dnp. 577, lev. 66; Goette, 1990: 112, no. 117) vücut hareketine bağlı kıvrım düzenlemesi bakımından eser ile benzer özellikler sergilemektedir.

İkinci temsildeki bir diğer örnek olan Thyateira togalı erkek heykelinin buluntu yeri bilinmemektedir (Resim 8). Togalı heykelde sinus ve umbo yoktur. Bu iki özelliğin bulunmaması sebebiyle giysinin formu yarı daireseldir. Yarı dairesel formuyla eser Hellenistik Dönemin himation formundan ayrılmıştır. Bu nedenle eser, Geç Cumhuriyet-EİD özelliği sergilemektedir. Eserde görülen giysi dökümü Ephesos Gaius Memmius Anıtı togalı (Bammer, 1971: 36, 56, res. 51; Goette, 1990: 112, no. 118, lev. 3,6) kabartmasıyla benzer özellikler sergilemektedir. Anadolu dışında Lombardiya bölgesinde bulunan Geç Cumhuriyet - EİD'ne tarihlendirilen Civico Arkeoloji Müzesi togalı erkek heykeli (Linfert, 1976: 145, dnp. 577, lev. 66, res. 365; Goette, 1990: 112, no. 117, lev. 3,4) ile eser arasında benzerlik kurulabilir. Balteus bölümünde birbirini paralel takip eden kıvrım düzenlemesi, sağ bacak hareketine bağlı olarak sağ ayak bileği yüksekliğinden gövdenin orta bölümüne kadar bir noktada başlayan ve kesintisiz devam eden kıvrım hatları oldukça benzerdir. Yanı sıra sol bacağın taşıyıcı buna karşın sağ bacağın hareketli oluşu ve sağ

kolun elbise ile askıya alınması her iki eser arasındaki diğer ortak yönlerdir.

Metropolis togalı örneklerini Aybek değerlendirmiştir (Aybek, 2009: Kat. No. 26, 32-33). Metropolis buluntusu (Resim 9) kentin latrina yapısında ele geçmiştir. Aybek, latrina buluntusunu MÖ 1. yüzyıl sonlarına tarihlendirmiştir (Aybek, 2009: 57-58).

1.3. Pallium C Tipi (Çizim 4)

Sağ kolun askıya alındığı örneklerde EİD başlarında pallium tipindeki toga elbisesine sinus eklenmiştir. Sinusun eklenmesiyle elbise formunda farklılığa gidilmiştir. EİD’nde Romanın Cumhuriyet Döneminde gördüğümüz pallium elbisesinin sinuslu formları görülmüştür. Goette elbisenin bu tipini “Sinuslu Pallium Tipinde Togalı Heykeller” başlığı adı altında değerlendirmiştir (Goette, 1990: 27). Proje kapsamında yapılan inceleme ve gözlemlerde bu tipte 5 adet togalı heykel (Resim 10-14) tespit edilmiştir (Ersun, 2019a: 59 vd.). Bu tipte togalı heykelerde balteus (kemer) sağ kalçadan sol omuza diyagonal bir biçimde uzanmıştır ve sağ kol sinus (biye) ile askıya alınmıştır.

24

Metropolis’den bir diğer togalı erkek heykeli (Resim 10) kentin Bouleuterion yapısında ele geçmiştir. Aybek, benzer örneklerin daha çok Roma İmparatorluk Döneminde bulunduğunu eser yapım tekniğininse bu devre ait bir izlenim uyandırdığını belirtmiştir (Aybek, 2009: 56). Heykele ait başka parça bulunmamasıyla eserin tarihlendirilmesinin güç olduğuna değinilmiştir (Aybek, 2009: 56). MÖ 1. yüzyılın pallium tipindeki togalı erkek heykellerine baktığımızda kolun askıya alınarak ya da serbest bırakılarak verilen iki temsili mevcuttur. Sağ kolun üzerinin elbiseyle örtülmesi ve serbest oluşu nedeniyle toga, bu iki temsilden ayrılmaktadır. Bu yönüyle Aybek tarafından getirilen İmparatorluk Dönemi önerisi yerinde bir tespittir. Sinus ve umbo formları elbiseye Augustus Dönemi başlarında uyarlanmıştır (Wrede, 1995: 543; Goette, 1990: 102; Kockel, 1993: 16). Burada sağ omuz üzerinde verilen elbiseden omzun sinus ile örtüldüğü görülmektedir. Gövdenin ortasından sol omuza yükselen kıvrım düzenlemesinden eserde umbonun işlenmediği açıktır. Elbesinin vücuda sarılmasından hareketle eser bu başlık altında değerlendirilmiştir. Grupta yer alan sinuslu togalı örneklerle

baktığımızda sağ kol genel olarak gövdenin orta kısmına yerleştirilmiştir. Ancak burada söz konusu kol pozisyonu grubun örneklerinden farklıdır. Sol kol serbest bir şekilde hareket etmiştir. Heykelin duruş pozisyonuyla ilgili olarak Aybek tarafından Goette'nin yayınına atıf yapılmıştır ve paralel örnekler gösterilmiştir (Aybek, 2009: 56, dnp. 197). Toga formu EİD başlarına tarihlendirilen örnekler çevresinden özellikler sergilemektedir.

Goette, Bursa Müzesinde sergilenen ve buluntu yeri bilinmeyen togalı erkek heykelini (Resim 11) himation – toga karışımıyla oluşturulan ender bir örnek olarak yorumlamıştır (Kişisel görüşme, Berlin/DAI: Kasım 2017). Eser ile benzer örnekleri Goette *sinus* ile birlikte verilen pallium tipi toga grubunda incelenmiştir (Goette, 1990: 27). Toga elbisesine *sinus* MÖ geç 1. yüzyılda eklenmiştir (Wrede, 1995: 543; Goette, 1990: 102; Fejfer, 2008: 186). Eser, söz konusu oluşumu barındırması nedeniyle kesin bir şekilde MÖ geç 1. yüzyıldan önceki bir tarihe ait değildir. Sinusun yer aldığı pallium tipinde togalı heykelleri Goette, Erken Augustus Dönemi ile ilişkilendirerek tipolojik ve kronolojik olarak değerlendirmiştir (Goette, 1990: 27). Eser, toğanın verilmiş pozisyonu ve giysi hattı üzerinde yer alan kıvrımlarıyla Augustus ve Tiberius Dönemi örnekleriyle (Goette, 1990: 112, lev. 4,1-3) yakın benzerlik göstermektedir. Bu grupta verilen örneklerin ortak özelliği pallium tipindeki toga elbisesine sinusun eklenmesidir. Bu yönüyle eserin toga tipolojisi EİD örnekleriyle paralel özellikler sergilemektedir.

Nikomedia merkez yolda ele geçen togalı heykelin buluntu yeri bilinmemektedir (Resim 12). Sinus toga elbisesine EİD'nde eklenmiştir. Bu yönüyle eser, Cumhuriyet Dönemi örneklerinden ayrılmaktadır. Eser, tipolojik ve stilistik olarak Roma Nazionale (Frenz, 1977: 238; Kockel, 1993: lev. 83c) ve Collegio Nazareno (Goette, 1990: 112, no. 14, lev. 4,3) togalı erkek heykelleriyle benzerdir. Sol bacağın taşıyıcı buna karşın; sağın serbest oluşu, kolların hareketi, toğanın vücuda sarılışı ve kıvrım düzenlemesi takip edilebilen benzer özelliklerdir. Hem Nikomedia hem de Roma örneklerinin ortak özelliği pallium tipinde olmaları ve sol diz kapağına kadar çekilen sinus formudur. Söz konusu karşılaştırmalar ışığında heykel, EİD başına tarihlendirilir.

Gruba dâhil edilen ve buluntu yeri bilinmeyen bir diğer örnek İzmir Arkeoloji Müzesi togalı heykelidir (**Resim 13**). Toganın vücuda sarılması bakımından Frascati (Kockel, 1993: lev. 128a) Roma Nazionale (Frenz, 1977: 238) ve Collegio Nazareno (Goette, 1990: 112, no. 14, lev. 4,3) örnekleriyle heykel arasında bağlantı kurulabilir. Sol bacağı taşıyıcı buna karşın sağ bacağın serbest oluşu, ima toganın diyagonal bir biçimde sol kolun ön bölümünün üzerine yükselmesi ve sinusun altta diz kapağı yüksekliğine kadar indirilmesi sonrasında sol omuza dik bir biçimde yükselmesi uygulamaları örtüşmektedir. Ancak İzmir örneğinde giysi kıvrımları oldukça yüzeysel verilmesine rağmen Roma örneklerinde oldukça belirgin ve hareketli kıvrımlar verilmiştir. Teknik ve işçilik olarak Roma örnekleri biraz daha ileri özellikler sergilemektedir. Sol bacağın taşıyıcı buna karşın sağ bacağın serbest oluşu, giysinin sol kol üzerindeki katlanması, ima toganın diyagonal açısı, elbise kıvrımlarının yüzeysel işleniş özellikleri ışığında Ephesos Memmius Anıtı togalı heykeli (Bammer, 1971: 36, 56, res. 51) ile eser yakın özellikler sergilemektedir. Heykel tarafımızca, EİD başlarına tarihlendirilir.

Turgut Tokuş koleksiyonu toga giyimli heykeli (Resim 14) satın alma yoluyla koleksiyona kazandırıldığı için buluntu yeri bilinmemektedir. Togonalı heykel tipolojik ve stilistik olarak bu grupta verilen Nikomedia örneğiyle yakın özellikler gösterir. Her iki örnekte sağ el balteusu tutmuştur ve sinus altta sağ diz kapağı yüksekliğine indirilmiştir ve devamında dike yakın bir açıyla sol omuza yükselmiştir. Yanı sıra duruş pozisyonu bakımında da her iki örnek uyumludur. Sağ kolun gövdenin ortasına sol kolun ise dirsekten bükülerek öne uzanması, vücut ağırlığını sol bacak taşıyorken sağ bacağın ise yana ve hafif geriye doğru hareket etmesi söz konusu uyumun açık kanıtıdır. Sinus köşeleri her iki örnekte kendi içerisinde üç bölüm halinde kıvrımlarla şekillendirilmiştir ve orta kısımları ise her iki örnekte hiçbir boşluk bırakılmadan gövdenin ortasına kadar kıvrım demetiyle doldurulmuştur. Nikomedia togasında olduğu gibi elbise tipolojik ve stilistik olarak Frascati (Kockel, 1993: lev. 128a) Roma Nazionale (Frenz, 1977: 238) ve Collegio Nazareno (Goette, 1990: 112, no. 14, lev. 4,3) örnekleriyle paralel özellikler sergilemektedir.

1.4. Pallium Tipindeki Gruplandırılmayan Örnekler

Bu gruba dâhil edilen örneklerin üst bölümleri korunmadığı için “A, B ve C” grubunda değerlendirilmesi mümkün değildir. Ancak elbise hatlarının “Pallium B” tipindeki örneklerle benzerliği sebebiyle “B” gurubundan örnekler olduğu olasılığı ön plandadır. Sardeis (Resim 15) ve Metropolis (Resim 16-17) antik kentlerinden üç örnek bu grupta değerlendirilmiştir.

Sardeis togalı heykelinin hangi yapı kontekstinde sergilendiğine yönelik bir bilgi bulunmamaktadır (Resim 15). Elbise de daireselliği sağlayan lacinia alt kısmın eksik olması nedeniyle takip edilememektedir. Buna karşın ise himation elbisesinden togayı ayıran bir diğer bölüm ima toga işlenmiştir. Bu bölüm ile kesin bir şekilde eser toga giyimlidir. Togalı heykelde vücut ağırlığı sol bacak üzerinde konumlandırılıyorken sağ bacak ise hafif yana ve geriye hareketlenmiştir. Harekete bağlı olarak vücudun alt kısmından gövdenin üst bölümüne uzanan derin kanallı bir kıvrım demeti oluşmuştur. Söz konusu kıvrım düzenlemesini pallium tipinde sergilenen togalı örneklerde takip edilebilmektedir. Grupta verilen Thyateira togalı erkek heykelinde benzer şema takip edilebilmektedir. Ancak toğanın alt bölümünde Thyateira örneğinin aksine daha derin kanallı bir işçilik uygulanmıştır. Sardeis togalı erkek heykeli kıvrım düzenlemesi bakımından kentte ele geçirilen pallium giyimli (Hanfmann – Ramage, 1978: 91, no. 67, fig. 182) örnekle (MS 1. yüzyılın ilk yarısı) yakın özellikler sergilemektedir. Toganın derin kanallı işçiliği Geç Tiberius – Erken Claudius Dönemine tarihlendirilen örneklerle uyumludur (Goette, 1990: 118, no. 100-107).

Metropolis togalı örneklerini (Resim 16-17) Aybek değerlendirmiştir (Aybek, 2009: Kat. No. 26, 32-33). Örnekler Bizans Kalesi alt yamacında (Resim 16) ve şehrin orta yamacında (Resim 17) ele geçmiştir. Aybek, Bizans Kalesi alt yamacı buluntusunu Metropolis Antik Kentinden bir grup örnekle teknik bakımdan benzerlik kurarak karşılaştırmış ve MÖ 1. yüzyıla tarihlendirmiştir (Aybek, 2009: 58). Şehrin orta yamacında ele geçen heykeltraşlık eseri de MÖ 1. yüzyıl sonlarına tarihlendirilmiştir (Aybek, 2009: 57-58).

Sonuç

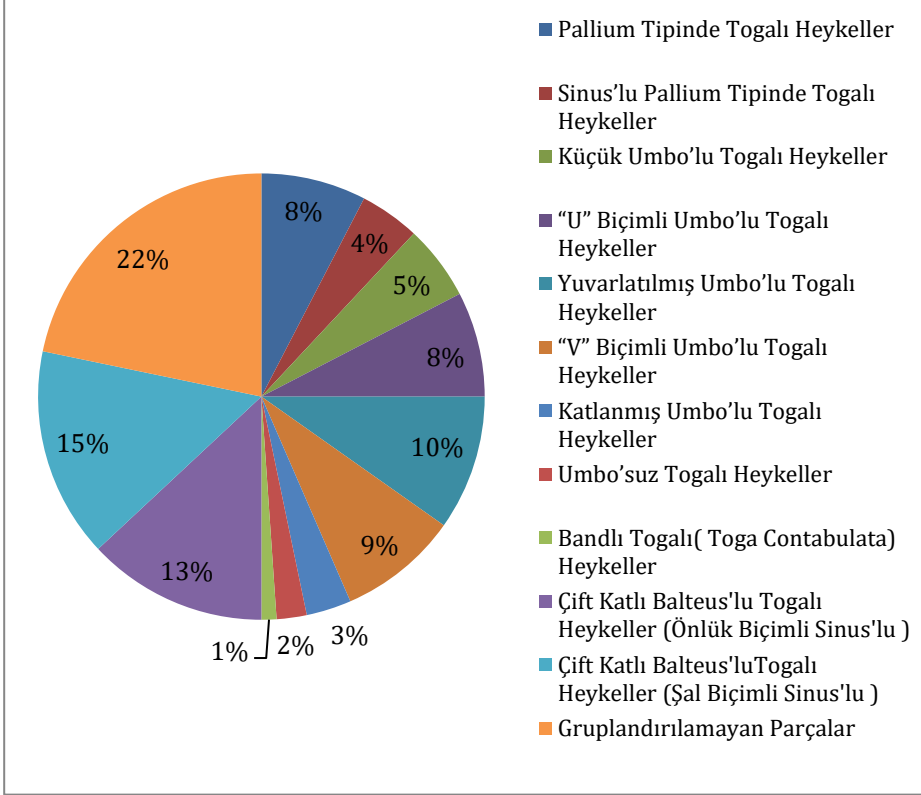
Toganın bilinen en erken tipi Yunanların himationu ile oldukça benzerdir (Çizim 1). Himation örneklerine (Resim 1-5) baktığımızda elbise köşesinin sağ ayak bileğinden sol ayağın bilek kısmına gergin bir biçimde uzandığı görülmektedir (Çizim 2). Ancak togalı örnekler (Resim 6-8 ve 11-17) baktığımızda elbise köşesinin sağ ayak bileğinden sol kolun ön bölümünün üzerine genellikle diyagonal bir biçimde uzandığı görülmektedir. İma toga olarak adlandırılan bu bölüm ile himation ve toga elbiseleri birbirinden ayrılmaktadır. Lacinia, himation ve toga elbiselerinin ayırımına ulaşılmasında bir diğer önemli bölümdür. Himation örneklerinin hiçbirisinde altta bacaklar arasında lacinia bölümü takip edilememektedir. Buna karşın togalı örneklerde ise altta bacaklar arasında lacinia bölümü izlenebilmektedir. Bu durum elbise kesimiyle ilişkilidir.

Himation dikdörtgen kesime sahipken toga dairesel kesimlidir. Yunan himationuna benzeyen toga bugüne kadar yapılan araştırmalarda “Pallium Tipi Toga” ve “Sinuslu Pallium Tipinde” togalı heykeller başlıkları adı altında değerlendirilmiştir. Kayıt altına alınan togalı örnekler Pallium “B ve C” başlıkları adı altında değerlendirilmiştir. Şu ana kadar yapılan araştırmalarda “Pallium A” tipinde bir örnek tespit edilememiştir.

Elbisenin kökeni belirsizliğini halen korumaktadır. Köken konusu “Kökleri antik kaynaklara göre Lydia ve Etrüsk geleneğinden gelmekte ya da Peleponnesos’tan gelerek Yunan etkileri taşımaktadır” şeklinde aktarılmaktadır (Durugönül ve Dinç, 2017: 93). Modern araştırmacılarca günümüzde verilen en erken örnekler MÖ 1. yüzyıl başlarına tarihlenmektedir. Burada değerlendiren örnekler MÖ 1. yüzyıl öncesi bir tarihe ait değildir. Bu nedenle köken konusuna yeni bir yaklaşım getirilememiştir.

“Anadolu’da Togalı Heykellerin Gelişimi: Tipolojik ve Stilistik Değerlendirme” projesi adı altında Türkiye genelinde 52 Arkeoloji Müzesinde bilimsel inceleme ve gözlemde bulunulmuştur. 92 adet yontu kayıt altına alınmıştır. Kayıt altına alınan eserlerden “B Tipi” %8’lik (7 adet heykel) dilimi oluşturmaktadır. “C Tipi” %4’lük (5 adet heykel) dilime girmektedir. Pallium tipindeki togalı heykellerin genel dağılımdaki payları ise %12’dir (Grafik 1).

Strzygowski ve Morey toga ile ilgili “Sophokles, Filozof ya da Aischines Tipi” başlığı adı altında isimlendirmede bulunmuştur. Her iki elbisenin kesiminin farklı olması sebebi ile yapılan adlandırmalar kabul görmemiştir.

Grafik 1. Anadolu'dan Togalı Heykellerin Tipolojik Dağılımı

Resimler Listesi

Resim 1. Aphrodisias Dometeinos heykeli.

<http://aphrodisias.classics.ox.ac.uk/tr/tr-dometeinos&tatiana.html#prettyPhoto> (E.T. 07.12.2019).

Resim 2. Aphrodisias Eğitim Lahti: Bakıcı, erkek bebek ve ebeveynleri.

<http://aphrodisias.classics.ox.ac.uk/tr/tr-sarcophagi.html#prettyPhoto> (E. T. 07.12.2019).

- Resim 3.** Prusias ad Hypium Akhilleus Mozaiği (Sezer, 2018: 212, res. 5)
- Resim 4.** Ephesos Mezar Steli (Atalay, 1988: 99, lev. 11).
- Resim 5.** Tralleis Kabartma (Özgan, 1995: 40, lev. 7, 2).
- Resim 6.** Aulus Metellus togalı heykeli (Dohrn, 1968).
- Resim 7.** Magnesia ad Maeandrum togalı erkek heykeli (Ersun, 2019a: Lev. 1,1).
- Resim 8.** Thyateira togalı erkek heykeli (Ersun, 2019a: Lev. 1, 2).
- Resim 9.** Metropolis togalı erkek heykeli (Aybek, 2009: 55-56, Lev. 20).
- Resim 10.** Metropolis togalı erkek heykeli (Aybek, 2009: 56, Kat. No. 28).
- Resim 11.** Bursa Müzesi togalı erkek heykeli (Ersun, 2019a: Lev. 2,2).
- Resim 12.** Nikomedia togalı erkek heykeli (Ersun, 2019a: Lev. 2, 3).
- Resim 13.** İzmir Arkeoloji Müzesi togalı erkek heykeli (Ersun, 2019a: Lev. 2, 4).
- Resim 14.** Turgut Tokuş Koleksiyonu togalı erkek heykeli (Ersun, 2019a: Lev. 2, 5).
- Resim 15.** Sardeis togalı erkek heykeli (Ersun, 2019a: Lev. 1, 3).
- Resim 16.** Metropolis togalı erkek heykeli (Aybek, 2009: 58, Lev. 22).
- Resim 17.** Metropolis togalı erkek heykeli (Aybek, 2009: 57-58, Kat. No. 32).

Tablo ve Çizim Listesi

Tablo 1. Anadolu'dan togalı heykellerin tipolojik dağılımı (Ersun, 2019a: 163)

Çizim 1. Pallium A Tipi

<https://tr.pinterest.com/pin/408279522444265850/?lp=true>
(E.T. 04.11.2019).

Çizim 2. Yunan himation elbisesi

<https://agoramarketplace.weebly.com/store/p3/Himation.html>
(E.T. 04.11.2019).

Çizim 3. Pallium B Tipi

<http://www.toseftaonline.org/tractate-berachot-chapter-6-tosefta-24/>
(E.T. 04.11.2019).

Çizim 4. Pallium C Tipi

<http://www.toseftaonline.org/tractate-berachot-chapter-6-tosefta-24/>
(E.T. 04.11.2019).

Kısaltmalar

EİD – Erken İmparatorluk Dönemi

Kaynakça

- Atalay, Erol (1988). *Hellenistik Çağ'da Ephesos Mezar Stelleri Atölyeleri*. İstanbul: Hitit Matbaası.
- Aybek, Serdar (2009). *Metropolis Ionia I Heykel: Metropolis'de Hellenistik ve Roma Dönemi Heykeltraşlığı*. İstanbul: Homer Kitabevi.
- Bammer, Anton (1971). *Das Monument des C. Memmius, Forschungen in Ephesos 7*. Wien: Verlag der Osterreichischen Akademie der Wissenschaften.
- Bieber, Margarete (1959). "Roman Men in Greek Himation (Roman Palliati) a Contribution to the History of Copying". *Transactions of the American Philosophical Society*. C. 103 S. 3, s. 374-417.
- Bieber, Margarete (1977). *Ancient Copies: Contributions to the History of Greek and Roman Art*. New York: New York University Press.
- Croom, Alexandra (2000). *Roman Clothing and Fashion*. Stroud: Amberley.
- Dohrn, Tobias (1968). *Der Arringatore*. Berlin: Gebruder Mann.
- Durugönül, Serra-Münteha Dinç-Ulus Tepebaş (2017). "Kilikia Bölgesi Roma Dönemi Heykeltraşlığı". *Arkhe*. S. 4, s. 88-97.
- Ersun, Durmuş (2019a). *Anadolu'da Togonalı Heykellerin Gelişimi: Tipolojik ve Stilistik Değerlendirme*. Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ersun, Durmuş (2019b). "Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nden Toga Giyimli Bir Heykel". *Sobider*. C. 6, S. 41, s. 167-176.
- Fejfer, Jane (2008). *Roman Portraits in Context*. Berlin: De Gruyter.
- Filges, Axel (2000). "Himationträger, Palliaten und Togaten. Der männliche Mantel-Normaltypus und seine regionalen Varianten in Rundplastik und Relief". *Munus Festschrift für Hans Wiegartz*. (Ed. Torsten Mattern-Dieter Korol). Münster: Scriptorium. s. 95-110.

- Frenz, Hans (1977). *Untersuchungen zu den frühen römischen Grabreliefs*. Frankfurt: The Author.
- Gabelmann, Hanns (1985). "Römische Kinder in Toga Praetexta". *Jahrbuch des Deutschen Archäologischen Instituts*. S. 100, s. 497-541.
- Goethert, Friedrich Wilhelm (1931). *Zur Kunst der römischen Republik*. Berlin: Druck von Bark.
- Goethert, Friedrich Wilhelm (1939). "Studien zur Kopienforschung I". *Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts Römische Abteilung*. S. 54, s. 176-219.
- Goette, Hans Rupprecht (1990). *Studien zu römischen Togadarstellungen*. Mainz: Verlag Philipp von Zabern.
- Goette, Hans Rupprecht (2012). "Zur Darstellung von religiöser Tracht in Griechenland und Rom". *Kleidung und Identität in religiösen Kontexten der römischen Kaiserzeit* (Ed. Harald Weigand-Alfred Wiczorek). Regensburg: Schnell & Steiner. s. 20-34.
- Hanfmann, George-Ramage Hanfmann (1975). *Sculpture from Sardis: The Finds through 1975*. Cambridge: Harvard University Press.
- Havé-Nikolaus, Felicitas (1998). *Untersuchungen zu den kaiserzeitlichen Togastatuen griechischer Provenienz*. Mainz: Verlag Philipp von Zabern.
- Hula, Eduard (1895). "Die Toga der späteren Kaiserzeit". *Jahres-Bericht des k. k. zweiten deutschen Obergymnasiums in Brünn*, S. 24, s. 1-17.
- Humann, Carl-Julius Kohte-Carl Watzinger (1904). *Magnesia am Maeander: Bericht über die Ergebnisse der Ausgrabungen der Jahre 1891-1893*. Berlin: G. Reimer.
- Hurschmann, Rolf (2002). Toga. *Der Neue Pauly*. C. 12, S. 1, s. 654-655.
- Hurschmann, Rolf (2003). Pallium. *Der Neue Pauly*. C. 9, S. 1, s. 202.

- Karatağ, Murat (2013). *Klasik Arkeoloji Sözlüğü*. Ankara: Midas Kitap.
- Kleiner, Diana – Fred Kleiner (1982). “Early Roman Togate Statuary”. *Bullettino della Commissione archeologica comunale di Roma*. S. 87, s. 125-133.
- Kockel, Valentin (1993). *Poträtreliefs stadrrömischer Grabbauten: ein Beitrag zur Geschichte und zum Verständnis des spätrepublikanisch-frühkaiserzeitlichen Privatporträts*. Mainz: Verlag Philipp von Zabern.
- Korkut, Taner (2000). “Überlegungen zum Aufkommen der Halbfiguren auf kleinasiatischen Grabstelen vom Hellenismus bis zur römischen Kaiserzeit”. *Adalya*. S. 4, s. 181-194.
- Kreikenbom, Detlev (1992). *Griechische und römische Kolossalporträts bis zum späten ersten Jahrhundert nach Christus*. Berlin: De Gruyter.
- Linfert, Andreas (1976). *Kunstzentren hellenistischer Zeit*. Wiesbaden: Franz Steiner Verlag.
- Morey, Charles Rufus (1924). *The sarcophagus of Claudia Antonia Sabina and the Asiatic Sarcophagi, Sardis 5*. Princeton: Publications of the American Society.
- Niemeyer, Hans Georg (1968). *Studien zur statuarischen Darstellung der römische Kaiser*. Berlin: Mann.
- Özgan, Ramazan (1995). *Die griechischen und römischen Skulpturen aus Tralleis. Asia Minor Studien 15*. Bonn: Habelt Verlag.
- Sezer, Sultan (2018). “Prusias ad Hypium Akhilleus Mozaïği”. *Journal of Mosaic Research*. S. 11, s. 207-224.
- Smith, Roland Ralph Redfern (1999). “Late Antique Portraits in a Public Context: Honorific Statuary at Aphrodisias in Caria, A.D. 300-600”. *Journal of Roman Studies*. S. 89, s. 155-189.
- Smith, Roland Ralph Redfern (2006). *Roman Portrait Statuary from Aphrodisias: Aphrodisias II*. Mainz: Verlag Philipp von Zabern.

Stone, Shelley (2001). "The Toga: From National to Ceremonial Costume". *The World of Roman Costume* (Ed. Larissa Bonfante-Julius Bonfante). Madison: Wisconsin Üniversitesi Yayınları. s. 13-45.

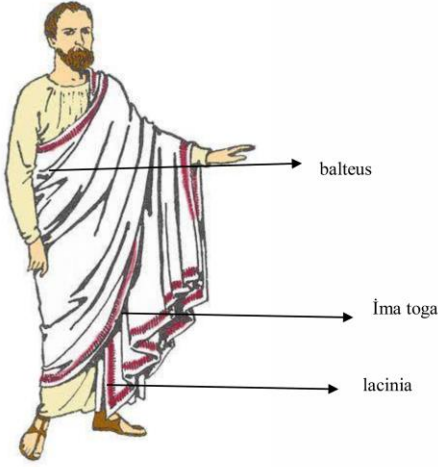
Strzygowski, Josef (1901). *Orient oder Rom Beiträge zur Geschichte der spätantiken und frühchristlichen Kunst*. Leipzig.

Zankler, Paul (1990). *Augustus und die Macht der Bilder*. Münih: Beck.

Wrede, Henning (1995). "Rez. zu: Studien zu römischen Togadarstellungen". *Gnomon*, S. 67, s. 541-550.

Wilson, Lillian May (1924). *The Roman Toga*. Baltimore: John Hopkins.

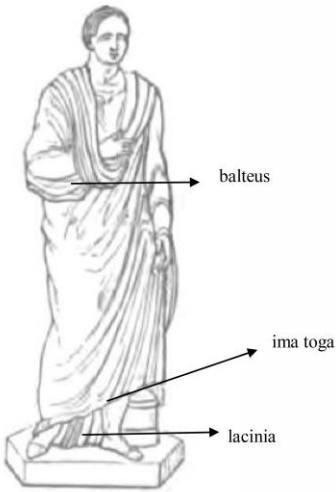
Ekler

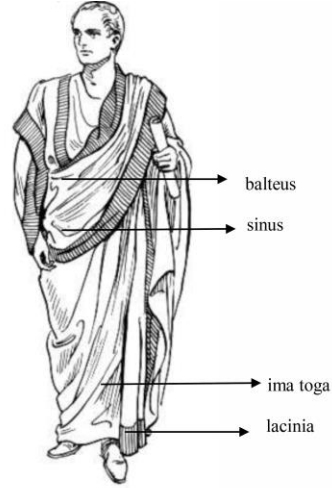
Çizim 1: Pallium tipinde toga (Pallium A Tipi)

Çizim 2: Yunan himationu

Çizim 3: Pallium tipinde toga (Pallium B Tipi)

Çizim 4: Sinuslu Pallium tipinde toga (Pallium C Tipi)

Resim 1

Resim 2

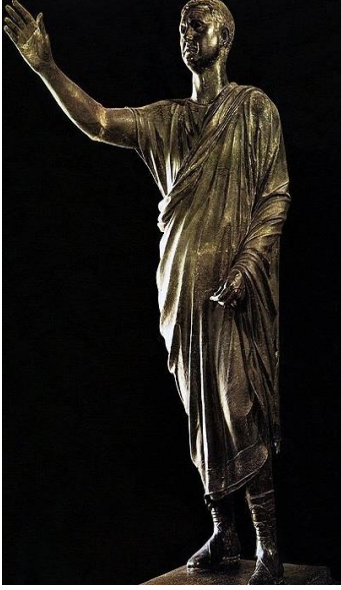
Resim 3

Resim 4

Resim 5

Resim 6

Resim 7

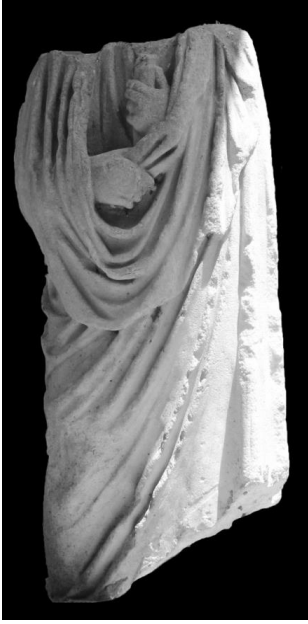
Resim 8

Resim 9

Resim 10

Resim 11

Resim 12

Resim 13

Resim 14

Resim 15

Resim 16

Resim 17